

Föstudaginn 10. janúar 1997.

Nr. 9/1997.

Ákærvaldið

(Jón H. Snorrason deildarstjóri)

gegn

Hrafni Jökulssyni

(Jón Magnússon hrl.)

Kærumál. Frávísunarúrskurður felldur úr gildi. Stjórnarskrá.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Garðar Gíslason, Arnljótur Björnsson og Markús Sigurbjörnsson.

Sóknaraðili skaut málinu til Hæstaréttar með kæru 20. desember 1996, sem barst réttinum ásamt kærumálgögnum 6. janúar 1997. Kærður er úrskurður Héraðsdóms Reykjavíkur 20. desember 1996, þar sem máli ákærvaldsins á hendur varnaraðila var vísað frá dómi. Kæruheimild er í a-lið 2. mgr. 142. gr. laga nr. 19/1991 um meðferð opinberra mála. Sóknaraðili krefst þess, að hinn kærði úrskurður verði felldur úr gildi og lagt fyrir héraðsdómara að taka málið til efnismeðferðar.

Varnaraðili krefst staðfestingar úrskurðar héraðsdómara og kærumálskostnaðar úr ríkissjóði.

Í b-lið 2. töluliðar 242. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940, svo sem lögunum var breytt með 3. gr. laga nr. 71/1995, er kveðið á um leið til málsóknar vegna meiðyrða gagnvart opinberum starfsmönnum, en ekki sérstaka efnislega vernd æru þeirra. Lagaákvæði, sem á þennan hátt veita opinberum starfsmönnum réttindi eða leggja á þá skyldur umfram aðra, verða ekki talin andstæð 65. gr. stjórnarskrárinnar, sbr. 3. gr. stjórnskipunarlaga nr. 97/1995. Eru því ekki efni til að vísa málinu frá dómi af þeim sökum. Samkvæmt þessu verður hinn kærði úrskurður felldur úr gildi.

Kærumálskostnaður verður ekki dæmdur.

D ó m s o r ð:

Hinn kærði úrskurður er felldur úr gildi og lagt fyrir héraðsdómara að taka málið til efnismeðferðar.

Kærumálskostnaður fellur niður.

Úrskurður Héraðsdóms Reykjavíkur 20. desember 1996.

Ár 1996, föstudaginn 20. desember, er á dómþingi Héraðsdóms Reykjavíkur, sem háð er í Dómhúsinu við Lækjartorg af Guðjóni St. Marteinssyni héraðsdómara, kveðinn upp úrskurður í málinu nr. S-812/1996: Ákærvaldið gegn Hrafn Jökulssyni, en málið var tekið til úrskurðar samdægurs.

Málið er höfðað með ákæruskjali, dags. 8. október, á hendur „Hrafn Jökulssyni ritstjóra, Túngötu 36, Reykjavík, fæddum 1. nóvember 1965, fæðingarnúmer 370, fyrir ærumeiðingar og ærumeiðandi aðdróttun með því að birta í grein sinni, „Ástir í hrútastu“ á blaðsíðu 2 í Alþýðublaðinu, 37. tölublaði 77. árgangs, sem kom út miðvikudaginn 6. mars 1996 og ákærði var ritstjóri að og ábyrgðarmaður, í niðurlagi greinarinnar ummælin: „Haraldur Johannessen er ekki fangelsismálastjóri. Hann er glæpamannaframleiðandi ríkisins.“

Telst þetta varða við 234. og 235. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940, sbr. 2. mgr. 15. gr. laga um prentrétt nr. 57/1956.

Þess er krafist, að ákærði verði dæmdur til refsingar.

Mál þetta er höfðað að kröfu Haralds Johannessen, forstjóra Fangelsismálastofnunar ríkisins, samkvæmt b-lið 2. tl. 242. gr. almennra hegningarlaga, sbr. 3. gr. laga nr. 71/1995“.

Munnlegur málflutningur fór fram 26. nóvember sl. Málflytjendur reifuðu í dag sjónarmið sín til frávísunar málsins, sbr. 3. mgr. 122. gr. laga nr. 19/1991.

Forsaga málsins er sú, að eftir greinaskrif ákærða í Alþýðublaðinu, þar sem hann skrifaði um fangelsismál, ritaði lögmaður Haralds Johannessen, forstjóra Fangelsismálastofnunar ríkisins, ríkissaksóknara bréf, dags. 5. júlí sl., þar sem ósk Haralds Johannessen um opinbera ákæru á hendur ákærða vegna tiltekinna skrifa í tveimur tölublöðum Alþýðublaðsins var komið á framfæri. Annað bréf var ritað ríkissaksóknara 28. ágúst sl., og segir þar m. a., að Haraldur Johannessen hyggist ekki að svo stöddu hafa uppi bóta-kröfu í málinu.

Þar sem ekki er í máli þessu tekin efnisleg afstaða til sakargifta á hendur ákærða, þykir ekki ástæða að rekja ýtarlega framburð hans fyrir dómi utan að geta þess, að hann kvað efnislýsingu í ákæru rétta og kvaðst hafa skrifað tilvitnaða grein í Alþýðublaðinu. Ákærði neitaði því, að um lögbrot af sinni hálfu væri að ræða. Hann kvað hin tilvitnuðu orð í ákæru slitin úr samhengi og hann hafi með greinaskrifunum verið að fjalla um fangelsismál, skrifin hafi fjallað um Fangelsismálastofnun ríkisins og starfsemi hennar. Ákærði kvað ekki hafa vakað fyrir sér að birta ummæli, sem gætu talist ærumeiðandi, og kvaðst ákærði því telja, að það hefði hann ekki gert.

Vegna niðurstöðu málsins telur dómurinn ekki þörf á að birta tilvitnaða blaðagrein í heild til skýringar málavaxta eða til að sýna hin tilvitnuðu ummæli í samhengi.

Niðurstöður.

Svo sem rakið er í ákæru, er mál þetta höfðað að kröfu Haralds Johannessen, forstjóra Fangelismálastofnunar ríkisins, samkvæmt b-lið 2. tl. 242. gr. almennra hegningarlaga, sbr. 3. gr. laga nr. 71/1995. Ákærða er gefið að sök að hafa með hinum tilvitnuðum skrifum sínum brotið gegn 234. og 235. gr. almennra hegningarlaga, sbr. 2. mgr. 15. gr. laga um prentrétt nr. 57/1956.

Í 242. gr. almennra hegningarlaga er að finna ákvæði um það, hvernig málshöfðun er háttað fyrir brot gegn ákvæðum XXV. kafla laganna um ærumeiðingar og brot gegn friðhelgi einkalífs. Brot gegn sumum greinum kaflans sæta opinberri ákæru, önnur opinberri ákæru að kröfu þess, sem misgert er við, og brot gegn öðrum greinum kaflans getur sá einn höfðað, sem misgert er við.

B-liður 2. tl. 242. gr. almennra hegningarlaga hefur hins vegar að geyma sérreglu um opinbera starfsmenn og hljóðar svo: „Hafi ærumeiðandi móðgun eða aðdróttun verið beint að manni, sem er eða verið hefur opinber starfsmaður, og móðgunin eða aðdróttunin varðar að einhverju leyti það starf hans, þá skal slíkt brot sæta opinberri ákæru eftir kröfu hans.“

Í úrskurði þessum er fjallað um það, hvort ákvæði b-liðar 2. tl. 242. gr. almennra hegningarlaga, sbr. 3. gr. laga nr. 71/1995, sé samrýmanlegt 65. gr. stjórnarskrárinnar. Veður nú vikið að túlkun framangreindra ákvæða.

B-lið 2. tl. 242. gr. almennra hegningarlaga var breytt með 3. gr. laga nr. 71/1995 á sama tíma og 108. gr. almennra hegningarlaga var felld brott, sbr. 2. gr. laga nr. 71/1995. Í greinargerð með lögum nr. 71/1995 er m. a. fjallað saman um rök fyrir brottfalli 108. gr. almennra hegningarlaga og rök fyrir breytingum á b-lið 2. tl. 242. gr. almennra hegningarlaga. Rakinn er í greinargerðinni rökstuðningur þess að fella 108. gr. almennra hegningarlaga brott. Segir m. a., að færa megi rök að því, að 108. gr. samræmist ekki hinni almennu jafnræðisreglu, sem leidd verður af 78. gr. stjórnarskrárinnar og auk þess sé að finna í mannréttindayfirlýsingu Sameinuðu þjóðanna frá 1948 og í alþjóðasamningi um borgaraleg og stjórnmálaleg réttindi frá 1966. Þá segir í greinargerðinni, að er þau sjónarmið, sem þar séu rakin, séu virt, verði ekki lengur séð, að þörf sé á 108. gr. almennra hegningarlaga til þess að vernda æru opinberra starfsmanna. Ákvæðið samræmist ekki almennum viðhorfum til tjáningarfrelsis og jafnræðis í nútímapjóðfélagi. Af þeim sök-

um sé lagt til, að það verði fellt brott. Síðan segir í greinargerðinni, að rétt byki með tilliti til stöðu opinberra starfsmanna og þeirrar auknu refsí-ábyrgðar, sem á þá er lögð í XIV. kafla almennra hegningarlaga, að móðg-anir eða aðdróttanir, sem störf þeirra varða og refsiverðar kunni að vera að álitu ákæruvalds, sæti opinberri ákæru að kröfu þeirra sjálfra, sbr. b-lið 2. tl. 242. gr. laganna.

Því er greint frá ofangreindri greinargerð með breytingum á almennum hegningarlögum að þar koma fram þau sjónarmið, er lágu til grundvallar breytingum á 242. gr. almennra hegningarlaga og brottfalli 108. gr. sömu laga, en sú lagagrein er að hluta færð í nýjan búning með b-lið 2. tl. 242. gr. almennra hegningarlaga. Þá er einnig í greinargerðinni vikið að jafnræðis-reglu, sem leidd var af 78. gr. stjórnarskrárinnar, eins og hún var á þessum tíma, en henni hefur nú verið breytt, svo sem síðar verður rakið. Þá er önnur ástæða þess, að ofangreint er rakið, sú, að dómurinn þarf nú að taka af-stöðu til þess, hvort 242. gr., eins og hún er nú, fái samrýmst 65. gr. stjórnar-skrárinnar, sem breytt var eftir breytingarnar á almennu hegningarlögum.

Eftir breytinguna á almennum hegningarlögum, sem rakin var hér að framan, voru samþykkt stjórnskipunarlög um breytingu á stjórnarskránni, og eru þau lög nr. 97/1995. Með þeim lögum var VII. kafla stjórnarskrárinnar breytt, m. a. jafnræðisreglunni, sem áður var að finna í 78. gr. stjórnar-skrárinnar og vísað var til í greinargerðinni með breytingunni á almennu hegningarlögum, sem rakin var hér að framan. Jafnræðisregluna er nú að finna í 65. gr. stjórnarskrárinnar, en hún er svohljóðandi: „Allir skulu vera jafnir fyrir lögum án tillits til kynferðis, trúarbragða, skoðana, þjóðernis-uppruna, kynþáttar, litarháttar, efnahags, ætternis og stöðu að öðru leyti.“

Í greinargerð með frumvarpinu til stjórnskipunarlaga segir, að mikilvægi jafnræðisreglunnar sé einkum það, að hún sé umfram allt almenn leiðbein-ingarregla um bann við mismunum, sem ávallt beri að hafa að leiðarljósi. Rakið er í greinargerðinni, að jafnræðisregla stjórnarskrárinnar hafi rýmra gildissvið en t. d. 14. gr. Mannréttindasáttmála Evrópu, en sú regla gildir einungis um þau réttarsvið, sem samningurinn fjallar um. Jafnræðisregla stjórnarskrárinnar gildir á öllum sviðum löggjafar og á að veita öllum jafna lagavernd.

Atriðin í 65. gr. stjórnarskrárinnar, sem talin eru sem óheimill grundvöll-ur mismununar, eru ekki tæmandi talin, sbr. lokaorð greinarinnar um bann við að mismuna mönnum eftir stöðu þeirra að öðru leyti. Þessi grein stjórnarskrárinnar girðir ekki fyrir það, að aðstæður geti verið þannig, að réttlætt geti frávik frá jafnræðisreglunni. Sem dæmi er nefnt í greinargerð-

inni, að nefna megi, að skilyrði um, að allir skuli jafnir fyrir lögunum án til-lits til efnahags, komi ekki í veg fyrir, að til séu skattleysismörk fyrir þá, sem eru lakast settir fjárhagslega, og skattar geti síðan verið stighækkandi eftir því, sem efnahagur manna er betri. Síðan segir í greinargerðinni, að dæmi eins og þessu, sem nú var rakið, sé ætlað að sýna fram á, að réttlætán-legt geti verið að gera ákveðnum hópum hærra undir höfði í löggjöf í við-leitni til að rétta skertan hlut þeirra til jafnræðis við aðra þjóðfélagshópa.

Svo sem rakið var að framan, hefur b-liður 2. tl. 242. gr. almennra hegningarlaga, sbr. 3. gr. laga nr. 71/1995, að geyma sérreglu um það, að ríkissak-sóknari höfði opinbert sakamál að kröfu þess, sem misgert er við, er þannig stendur á, eins og lýst er í greininni. Dómurinn telur mismunun fölgna í þessari lagagrein vegna þess, að allir aðrir en opinberir starfsmenn þurfa að höfða slík mál sjálfir, þótt ærumeiðandi móðgun eða aðdróttun hafi verið beint að þeim við sömu aðstæður og lýst er í þessari lagagrein, þ. e. vegna starfs þeirra, að því undanskildu, að viðkomandi er ekki opinber starfsmað-ur.

Svo sem rakið var, tók stjórnarskráin breytingu, eftir breytinguna, sem gerð var á almennum hegningarlögum, og í greinargerð með breytingunni á almennum hegningarlögum var vísað í 78. gr. stjórnarskrárinnar, sem nú hefur verið breytt, svo sem rakið hefur verið.

Ekki eru þekkt dómafordæmi um túlkun þessara nýju ákvæða og hvort 242. gr. sé samrýmanleg 65. gr. stjórnarskrárinnar. Við mat á því, hvort mis-munun, sem dómurinn telur felast í b-lið 2. tl. 242. gr. almennra hegningar-laga, standist og sé samrýmanleg 65. gr. stjórnarskrárinnar, telur dómurinn, að m. a. beri að hafa eftirfarandi í huga: Ákvæði b-liðar 2. tl. 242. gr. al-mennra hegningarlaga hefur m. a. í för með sér þá mismunun, að fjárhags-leg áhætta samfara málarekstri hvílir ekki á opinbera starfsmanninum, sem í hlut á, heldur á ríkissjóði. Einstaklingar í öðrum starfsstéttum bera fjár-hagslega áhættu og kostnað samfara málarekstri af þessu tagi, þrátt fyrir það að málatilbúnaðurinn tengist starfi þeirra á sama hátt og í máli þessu. Aðrar starfsstéttir fólks en opinberir starfsmenn geta ugglauzt sýnt fram á nauðsyn þess, að þær njóti sömu lagaverndar og opinberir starfsmenn að þessu leyti. Þá má benda á, að opinber starfsmaður, sem fengið hefur því komið til leiðar með kröfu um opinbera ákæru eins og í máli þessu, getur síðar sjálfur eftir atvikum höfðað mál vegna annarra ærumeiðandi ummæla en þeirra, sem ákæran lýtur að, og e. t. v. hafa birst í sömu blaðagrein, og eftir atvikum einnig krafist bóta, og má vísa í þessu sambandi til þess, að Haraldur Johannessen hyggst ekki að svo stöddu hafa uppi bótakröfu í mál-inu.

Dómurinn telur þessa mismunun eftir starfsstétt ekki samrýmanlega jafnræðisreglu 65. gr. stjórnarskrárinnar.

Við mat á því, hvort starf opinberra starfsmanna sé þess eðlis, að rétt sé þess vegna að víkja frá jafnræðisreglunni á þann hátt, sem b-liður 2. tl. 242. gr. almennra hegningarlaga felur í sér, ber að líta til þess, að í hópi opinberra starfsmanna eru mörg þúsund manns. Samkvæmt tilvitnaðri lagagrein njóta þeir allir þessarar ríku lagaverndar. Dómurinn telur engin rök hníga í þá átt, að svo sé, og taka ber undir álit í fylgiskjali með frumvarpinu til breytinga á almennum hegningarlögum, þar sem segir, að telja verði vafasamt, að upphaflegur tilgangur löggjafans með þessari sérstöku lagavernd væri sá, að hún næði til svo stórs hóps fólks.

Þá er álitaefni, hvort löggjafanum hafi verið heimilt að leiða í lög mismunun eins og þá, sem dómurinn telur felast í b-lið 2. tl. 242. gr. almennra hegningarlaga, þar sem ekki sé berum orðum vikið að því í 65. gr. stjórnarskrárinnar. Við mat á þessu ber að líta til skýringar á orðalagi í niðurlagi 1. mgr. 65. gr. stjórnarskrárinnar, þess efnis, að ekki megi mismuna á grundvelli stöðu að öðru leyti en talið er upp í greininni.

Dómurinn telur, að svara beri þeirri spurningu neitandi, og má því til rökstuðnings vísa til greinargerðar með ákvæðinu, sem rakið var að framman, og til þess, að stjórnarskrárgjafinn virðist einkum heimila mismunun í því skyni að rétta hlut þeirra, sem minna mega sín. Dómurinn telur engin slík sjónarmið eiga við um opinbera starfsmenn, svo að réttlæti aukna réttarvernd þeirra að þessu leyti, og skýra beri þröngt heimild löggjafans til að setja lög, sem hætta sé á, að hafi í för með sér mismunun, og að beita beri rúmri lögskýringu við mat á því, hvaða réttindi hafi í för með sér mismunun í skilningi 65. gr. stjórnarskrárinnar. Mannréttindaákvæðum er ætlað að tryggja einstaklingum lágmarksréttindi. Tilvitnað ákvæði almennra hegningarlaga veitir opinberum starfsmönnum betri rétt en öðrum, og því kann að vera álitaefni, hvort ákvæðið haldi gildi sínu í máli þessu. Dómurinn telur, að þar sem ákvæðið sé ósamrýmanlegt 65. gr. stjórnarskrárinnar, svo sem rakið var, beri að víkja því til hliðar og engu máli skipti, þótt svo standi á sem í máli þessu, að það veiti tilteknum einstaklingi betri rétt. Ákvæðið hefur í för með sér mismunun, sem að mati dómsins leiðir til þess, að ákvæðinu verði vikið til hliðar.

Telur dómurinn samkvæmt öllu því, sem nú hefur verið rakið, b-lið 2. tl. 242. gr. almennra hegningarlaga ósamrýmanlegan 65. gr. stjórnarskrárinnar.

Þessi niðurstaða skerðir á engan hátt stjórnarskrárbundin réttindi opinberra starfsmanna til friðhelgi einkalífs. Þeir njóta þar sömu lagaverndar og aðrir. Niðurstaðan hefur það eitt í för með sér, að opinberir starfsmenn

verða að sækja rétt sinn á sama hátt og fólk úr öðrum starfsstéttum, að höfða mál sjálfir, enda að mati dómsins engin rök, sem réttlæti frávik frá jafnræðisreglunni um aukna réttarvernd opinberra starfsmanna.

Vegna þess, sem nú hefur verið rakið, telur dómurinn, að vísa beri máli þessu frá dómi ex officio og úrskurða, að sakarkostnaður greiðist úr ríkissjóði, þ. m. t. 40.000 kr. þóknun Jóns Magnússonar hæstaréttarlögmanns, verjanda ákærða.

Jón H. Snorrason deildarstjóri flutti málið af hálfu ákærvalds.

Ú r s k u r ð a r o r ð:

Máli þessu er vísað frá dómi.

Sakarkostnaður greiðist úr ríkissjóði, þ. m. t. 40.000 kr. í þóknun til Jóns Magnússonar hæstaréttarlögmanns, verjanda ákærða.
